

64-42-135/1
30.11.18

До Спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19
Національного університету
«Львівська політехніка»,
790008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1-3.

ВІДГУК

офіційного опонента Міхневич Людмили Володимирівни на дисертацію **Грекул-Ковалик Тетяни Анатоліївни** «*Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875–2015 рр.)*», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Успішне існування сучасної юридичної освіти та науки, вимагає не лише механічного перенесення світових надбань та сліпого запозичення інноваційних методик, а й умілого використання унікального вітчизняного досвіду. Українська освіта і наука має безсумнівний авторитет та глибоке коріння, хоча їх часто не відокремлюють від освітньої та наукової традиції держав до складу яких входили українські землі. Тож для сучасників важливим є не лише відтворення загальної картини розвитку вітчизняної освіти та науки, а головне – з'ясування, утвердження та захист національних пріоритетів у розвитку юридичної освіти та науки.

Тому рецензовану дисертацію можна вважати своєчасним внеском в історико-правову науку, адже незважаючи на значну наукову розробленість загальної історії розвитку освіти і науки, українська юридична освіта та наука має ще певні лакуни. Одним із яскравих свідчень цього є діяльність Чернівецького університету, який відіграє помітну роль у суспільно-культурному житті країни і знаменує окрему віху історії української юриспруденції.

Чернівецький університет без перебільшення є унікальним явищем. Як центр освітньої, наукової, культурно-просвітницької діяльності, саме він генерував вікові традиції світової юриспруденції та могутні регіональні

наукові ідеї, зумовлені досвідом розвитку у складі чотирьох держав: Австро-Угорщини, Румунії, СРСР та України.

Його юридичний факультет підготував когорту професійних фахівців. Професорами та студентами факультету були видатні правознавці, чий імена та творчі здобутки мають непересічне значення для розвитку як загальноєвропейської, так і української правової культури. Університет унаслідував кращі традиції тодішніх європейських університетів, а значний пласт науково-освітніх знань склав основу правового освітнього простору та юридичного середовища Буковини, що дає можливість по-новому поглянути на розвиток юридичної освіти і науки на українських теренах.

У цьому контексті не можна не визнати **актуальність дисертації** Т. А. Грекул-Ковалик, присвяченої комплексному аналізу розвитку юридичної освіти та науки на Буковині впродовж 1875–2015 рр.

Науковий інтерес до історії розвитку юридичної освіти та науки на Буковині є недостатнім. Але Чернівецький університет був вищим навчальним закладом, що готував юристів для забезпечення потреб краю у кадрах адміністративних установ, судів, прокуратури, адвокатури, нотаріату та формував академічну спільноту правників, творчий доробок яких і на сьогоднішній день не втратив свого наукового значення і потребує об'єктивної оцінки та неупередженого аналізу. Актуалізує тему й її персоніфікований характер. В центрі уваги перебувають учені-юристи, які виховували молоде покоління фахівців та долучалися до розробки освітніх концепцій та правової науки. У роботі не тільки названі їх імена, а й введені у науковий обіг маловідомі праці.

Варто відзначити, що хоча історія Чернівецького університету була предметом деяких праць, проте комплексного дослідження розвитку юридичної освіти та науки на Буковині в досліджуваний період досі не було. Отже, на нашу думку, доцільним і своєчасним є звернення дисертантки до даної проблеми, а актуальність теми дослідження є безсумнівною.

Обґрунтованість і достовірність положень, висновків і рекомендацій зумовлені вмільм використанням сучасного інструментарію історико-юридичної науки, об'єктивним підходом до розглядуваних проблем, опорою на документальні першоджерела. Робота виконана на ґрунті послідовно викладеного матеріалу, висновки і міркування дисертантки обґрунтовані.

У цілому успішним є формування методологічної бази дослідження, яка поєднує загальні і спеціальні методи та підходи наукового пізнання, що дало змогу докладно розглянути процес розвитку юридичної освіти й науки на Буковині у досліджуваний період.

Використаний значний джерельний масив, у першу чергу, нормативні документи й матеріали, що становили правову основу діяльності Чернівецького університету та інших навчальних закладів Чернівецької області. Праці викладачів, збережені у відділі цінної та рідкісної книги наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, також є важливим чинником достовірності й обґрунтованості результатів дослідження. Зауважимо, що іншомовні праці, самостійно опрацьовані дисертанткою, що говорить про її вміння працювати з першоджерелами та знання австрійської і румунської історіографії. Безперечною позитивною рисою роботи є опрацьовання дисертанткою документів, що зберігаються у архівах, зокрема й архіві Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, які стали важливим джерелом для вивчення організаційно-правових основ сучасного періоду розвитку юридичного факультету університету.

Структура дисертації, хоча і не безспірна, але дозволила створити історично-послідовне дослідження і таким чином загалом досягти тієї мети, яку ставила перед собою дисертантка. Чотири розділи і дев'ять підрозділів дисертації викладені логічно, послідовно, аргументовано.

Наукова новизна дослідження зумовлюється насамперед самою постановкою проблеми. Дисертація є першим комплексним дослідженням розвитку юридичної освіти і науки на Буковині в період від створення Чернівецького університету (1875 р.) до сьогоднішнього дня. Як відомо, українські правознавці ще не досліджували на монографічному чи дисертаційному рівні цю проблему, зокрема наукову спадщину вчених-юристів навчальних закладів Буковини та їх вклад у розвиток окремих галузей правознавства та української юридичної науки загалом. У зв'язку з цим варто підкреслити, що значну частину дисертації складає конкретний історичний матеріал, який отриманий шляхом власного архівного пошуку дисертантки, що позбавляє опонента всяких сумнівів щодо самостійності дослідження.

Дисертаційне дослідження Т. А. Грекул-Ковалик, відзначено науковою новизною, адже вперше сформульовано моделі розвитку юридичної освіти на Буковині, виявлено особливості здійснення навчального процесу, організаційні принципи юридичної освіти в різні досліджувані періоди, проаналізовано професорсько-викладацький потенціал юридичних факультетів навчальних закладів Буковини та охарактеризовано становлення і розвиток основних напрямів наукових досліджень у сфері юриспруденції.

До здобутків дисертантки слід віднести висновки, що з моменту створення університету в Чернівцях розпочинається зародження юридичної наукової традиції на Буковині, а юридичний факультет виконав завдання щодо забезпечення Буковинського краю правничими кадрами для адміністративних установ, судів, прокуратури, адвокатури, нотаріату (с. 82); твердження, що юридичний факультет Чернівецького університету австрійського періоду став головним осередком становлення юридичної науки на Буковині, а ґрунтовні наукові дослідження окремих його представників увійшли в золотий фонд світової та європейської правової та філософської думки (с. 81-82); про тотальну румунізацію у другий період діяльності університету, забуття усього українського, знищення багатьох

культурних надбань попередньої історичної епохи (с. 99), про кардинальні зміни навчально-виховного процесу (введення дворівневої системи підготовки юристів) (с. 112); про занепад фундаментальної науки (с. 113).

Попри значні прогалини та суперечності в нормативному матеріалі, варто визнати вдалою спробу дисертантки відтворити основні моменти та періоди навчального процесу в Чернівецькому університеті австрійського періоду (с. 49-51). Обґрунтованим є висновок про відкритий доступ до вищої юридичної освіти для широких кіл населення краю; створення унікальної за своїм рівнем систему навчання; запровадження інноваційних програм, навчальних планів й методів навчання (с. 53-60).

Рецензоване дослідження має і ряд інших позитивних рис. Особливо заслуговує бути виділеним підрозділ 2.2, в якому зроблено акцент на дослідженні організації юридичної науки та наукових здобутків вчених-правників. Інтерес викликає також проведений дисертанткою аналіз здобутків професорів Є. Ерліха (основоположника соціології права), Г. Гросса (засновника сучасної криміналістики та кримінальної психології), Й. А. Шумпетера (дослідника фінансової та фінансово-правової науки), А. Ленца (засновника т.зв. кримінальної біології) та інших. Кожен з них залишив помітний слід як у становленні юридичної науки на Буковині, так й у світовому розвитку юриспруденції.

Багатий інформаційною наповненістю розділ 3 дисертації про румунський період діяльності Чернівецького університету. Варто погодитись зі зробленими у рецензованій дисертації висновками про позитивні кроки румунської влади щодо соціального захисту студентства: відкриття нових гуртожитків, стипендіальне та медичне забезпечення (с. 96). Не викликає заперечень висновок, що найвиразнішим науковим правовим надбанням Чернівецького університету цього періоду є праці з конституційного права Г. Алексіану.

Слід також вітати приділення достатньої уваги висновкам про сучасний

розвиток юридичної науки на Буковині, зокрема про потужну наукову школу з фінансового права, філософсько-правового, історико-правового й інших напрямків наукових досліджень у сфері юриспруденції (підрозділ 4.3.).

Рецензоване дослідження має і ряд інших позитивних рис. Зокрема авторка віддає належне вимогам юридичної біографістики і намагається досліджувати історію навчальних закладів Буковини з врахуванням тих особистостей, які творили цю історію.

Дисертацію загалом і її окремі розділи завершують обґрунтовані висновки, в яких структуровані досягнення дисертантки, що свідчать про її наукові здібності. **Робота виконана відповідно до чинних вимог**, написана науковим стилем і літературною українською мовою. Слід відмітити цінність додатків, в яких вміщені не лише грамота про заснування університету та зразки документів, але й представлені у вигляді таблиць якісні і кількісні показники студентського контингенту, динаміка національного складу студентів-юристів, кількісні та якісні характеристики професорсько-викладацького складу та ін.

Дослідження стало закономірним результатом багаторічних пошуків авторки (перша апробація роботи здійснена ще 2009 р.) і підтверджує наукову зрілість дисертантки, її спроможність вирішувати актуальні наукові проблеми на рівні сучасних вимог.

Віддавши належну увагу науковим здобуткам дисертантки, опонент має **звернути увагу на висновки й твердження**, які потребують додаткової аргументації і можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту.

1. Потребує додаткової аргументації положення новизни про періодизацію розвитку юридичної освіти і юридичної науки на Буковині. Авторка запропонувала виокремити австрійську (1875–1918 рр.), румунську (1918–1940 рр.), радянську (1940–1991 рр.) і українську (1991 р. – по наш час) епохи, кожна з яких, за словами дисертантки (с. 5, 178), внесла свій вклад у розвиток юридичної традиції та мала певні особливості, однак, чи

варто було виокремлювати радянську епоху, якщо в цей період на Буковині не було жодного вишу, який би готував юристів, тож розвиток юридичної освітньо-наукової традиції був призупинений.

2. Досить логічним є завдання дисертаційного дослідження визначити зміст юридичної освіти в Чернівецькому університеті. Але в роботі було б доцільно звернутися й до питання якості юридичної освіти не лише дати перелік навчальних дисциплін, а й цікавим було б встановити, наприклад, обсяги часу, відведеного для вивчення юридичних дисциплін, їх послідовність та співвідношення з іншими навчальними курсами тощо.

3. Цілком вдалим є порівняння навчальних курсів юридичного факультету Чернівецькому університеті в перший період його діяльності та юридичного факультету імператорського університету Св. Володимира, що дало можливість зробити висновок про послідовність викладання історико-правових дисциплін, потім матеріального права, а за ним – процесуального. Водночас, на нашу думку, було б доцільно провести таке ж порівняльне дослідження стосовно зв'язків юридичного факультету Чернівецькому університеті в другий період діяльності іншими вищими школами. Як нам видається, таке порівняння навчальної діяльності університетів (при наявності таких джерел), відкриває можливість по-новому поглянути на розвиток юридичної освіти і науки на українських землях.

4. Хоча хронологічні рамки дослідження сучасності окреслені 2015 р., все ж викликає певні сумніви наведений перелік нормативних актів сучасної законодавчої бази розвитку юридичної освіти, який містить некоректно записані закони (Закон України «Про наукову та науково-технічну освіту» від 13 грудня 1991 р.). На нашу думку, потребують певного застереження й закони, що нині втратили чинність.

Викладені зауваження та пропозиції щодо уточнення позиції автора суттєво не зменшують значущість наукового дослідження. Основні положення дисертації є ідентичними змісту автореферату, дослідження

пройшло апробацію на 15 наукових конференціях та знайшло висвітлення у 24 наукових публікаціях, з них у 5 статтях, опублікованих у виданнях, віднесених до фахових з юридичних наук, 1 – у науковому періодичному виданні іншої держави.

Результати дослідження можуть бути використані як у подальшому опрацюванні наукових досліджень історії розвитку вітчизняної юридичної освіти та науки, так і в навчальному процесі для вдосконалення організаційних засад юридичної освіти у вищих закладах освіти.

Вище зазначене дає можливість стверджувати, що дисертаційне дослідження «Розвиток юридичної освіти та науки на Буковині (1875–2015 рр.)», є завершеною працею, у якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що мають суттєве значення для науки історії держави і права. Методологічно, за змістом, обсягом та оформленням робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а її авторка – Грекул-Ковалик Тетяна Анатоліївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Завідувач кафедри конституційного

та муніципального права ННІ «Юридичний інститут

ДВНЗ «Київський національний економічний

університет ім. Вадима Гетьмана»,

кандидат юридичних наук (12.00.01), доцент

30 листопада 2018 р.

 Л. В. Міхневич

